

ULUSLARARASI SEÇİM GÖZLEM HEYETİ Türkiye Cumhuriyeti - Cumhurbaşkanlığı Seçimi, 10 Ağustos 2014

İLK BULGULAR VE SONUÇLARLA İLGİLİ RAPOR

Ankara, 11 Ağustos 2014- İşbu rapor, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT DKİHB), AGİT Parlamento ASAMBLESİ (AGİT PA) ve Avrupa Konseyi Parlamento Meclisi'nin (AKPM) ortak çabalarıyla hazırlanmıştır.

AGİT Başkanlığı tarafından Kısa Dönemli Gözlem Heyeti'nin Özel Koordinatörü olarak Vilija Aleknaite- Abramikiene (Litvanya) görevlendirilmiştir. Asa Lindestam (İsveç) AGİT PA heyetine başkanlık etmiştir. Meritxell Mateu Pi (Andora) AKPM heyetine başkanlık etmiştir. Büyükelçi Geert-Hinrich Ahrens 9 Temmuz 2014 tarihinden bu yana faaliyetlerini sürdüren AGİT DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'nin (SSGH) başkanlığını yürütmektedir.

Seçimin AGİT taahhütlerine ve Avrupa Konseyi standartlarına uyumu ile uluslararası yükümlülükler ve yerel mevzuata uygunluğunu belirlemek için bir değerlendirme yapılmıştır. Ön Bulgular ve Sonuçlar Raporu seçim sürecinin tamamlanmasından önce hazırlanmıştır. Seçimin nihai değerlendirmesi; sonuçların listelenmesi, seçim sonrası olası şikayet ve itirazlar gibi sürecin geriye kalan basamaklarının kısmen nasıl tamamlandığına bağlı olacaktır. AGİT/DKİHB, olası iyileştirmeler için tavsiyeler içeren kapsamlı nihai raporu, seçim sürecinin tamamlanmasının ardından yaklaşık sekiz hafta sonra hazırlayacaktır. AGİT PA, raporu Cenevre'deki Daimi Komite toplantısında 4 Ekim 2014 tarihinde sunacaktır. AKPM heyeti raporu Eylül/Ekim aylarında 2014 Oturumunda Strasburg'ta sunacaktır.

İLK SONUÇLAR

10 Ağustos cumhurbaşkanlığı seçimi, Türk seçmenlere ilk defa cumhurbaşkanını doğrudan seçme fırsatı sunmuştur. Farklı siyasi geçmişlerden gelen üç aday genel olarak özgür biçimde kampanyalarını gerçekleştirmiştir. Toplanma ve dernek kurma özgürlüğüne saygılı davranılmıştır. Bununla birlikte Başbakanın resmi konumunu ve medyayı kendi lehine kullanması diğer adaylar karşısında kendisine büyük üstünlük sağlamıştır. Üç aday arasında fikir tartışmasına girilebilmesi, Türkiye'nin önemli siyasi sorunlarıyla ilgili daha aktif diyalog fırsatı yakalanmasını ve bir denge kurulmasını sağlayabilirdi.

Bazı önemli alanların iyileştirmeye ihtiyacı olmasına rağmen genel olarak seçimin yasal çerçevesi demokratik bir seçim gerçekleştirmeye uygundur. 2012'de kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu (CSK), muhalefet partilerinin desteği alınmadan kabul edilmiştir. Diğer ilgili yasaların da söz konusu kanunla uyumlaştırılmamış olmasının sonucu olarak yasal çerçevenin netliğinde boşluklar oluşmuş ve uygulanmasında çelişkiler başgöstermiştir.

Olumlu bir adım olarak, yasal çerçevede gerçekleştirilen Türkçe dışında dillerde seçim propagandası yapılmasına izin verilmesi ve yurtdışında oy kullanılması gibi son değişiklikler, AGİT/DKİHB ve AKPM tarafından yapılan daha önceki birkaç tavsiyeye dayanmaktadır. Diğer yandan bazı tavsiyeler karşılıksız bırakılmıştır.

Üç partinin belirlediği ve Başbakanın da içinde bulunduğu üç aday seçimde yarışmıştır. Cumhurbaşkanlığı adayı olabilmek için sadece bir adayı destekleyebilen, en az 20 milletvekilinin desteğinin gerekliliği, bağımsız adayların çıkma ihtimalini kısıtlamıştır. . Adaylık için bağımsız olarak başvuran 13 kişinin başvurusu da parlamenter destekten yoksun oldukları için kaydedilmemiştir.

Seçim kampanyası genel olarak temel özgürlüklere saygılı olarak yürütülmüş ve adaylar genel olarak

herhangi bir engelle karşılaşmadan çalışmalarını yürütebilmişlerdir. Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) kampanyanın resmi başlangıç tarihi ile ilgili kararı, hükümlerle belirlenmiş olan temel kampanya yasakları ve haklarının uygulanmasını yaklaşık üç hafta ertelemiştir. Şöyle ki kamu kaynaklarının ve resmi konumların kampanya amacıyla kullanılması hususundaki hükümlerin üç hafta gecikmeli olarak hayata geçirilmesi, Başbakanın lehine olmuştur.

Üç aday da aktif bir şekilde yarışmasına rağmen, en görünür olan kampanya Başbakanın kampanyası olmuştur. Devlet imkanlarının kötüye kullanımı ve kampanya faaliyetleri ile önemli resmi faaliyetlerle açık bir şekilde ayrılması, ulusal mevzuata ve 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.4'üncü maddesi ile Yasalar Aracılığıyla Demokrasi Avrupa Konseyi Komisyonu tarafından Seçim Süreçlerinde İdari Kaynakların Kötüye Kullanılmasıyla ilgili Raporu'na (Venedik Komisyonu) ters düşmüştür. Kürtçe seçim mitingleri sırasında kullanılmış olup kampanya materyalleri Kürtçe dilinde de erişilebilir olmuştur. Sn Demirtaş'ın kampanyası birkaç defa kesintiye uğratılmış olup birkaç örnekte de bazı şiddet olaylarına tanık olunmuştur.

Yargıçlardan oluşan YSK, genel olarak profesyonel bir şekilde yönetilmiştir.. Siyasi partilerin oy hakkı bulunmayan temsilcilerini seçim kurullarının her kademesinde görevlendirmeleri beklenmiştir.

Mevzuat, YSK ve alt kademe seçim kurullarının toplantılarının, AGİT/DKİHB 'nin daha önceki tavsiyelerine ve Yasalar Aracılığıyla Demokrasi Avrupa Komisyonu tarafından Seçim Süreçlerinde İdari Kaynakların Kötüye Kullanılmasıyla ilgili Raporu'na rağmen (Venedik Komisyonu) gözlemciler ve medyaya açık olmasını sağlamamaktadır. Bazı düzenlemeler ve birçok karar, seçimin sorun çözme sürecinin şeffaflığına zarar verecek şekilde, genellikle kamuoyu için de erişilebilir değildir. Ayrıca YSK'nın benimsediği bazı kararlarda yetki aşımı söz konusu olduğu gibi, zaman zaman mevzuata ters düşmüştür.

Anayasa uyarınca, YSK kararları yargı incelemesine tabi değildir. Bu durum da seçim sürecini Anayasa ile güvence altına alınan kuvvetlerin ayrılığı ilkesine halel düşürecek şekilde yönetsel bir organın inisiyatifine bırakılmasına ve seçimle ilgili ihtilaflarda etkili bir yargılamanın önüne geçilmesine neden olmaktadır. 2010 yılında Anayasada yapılan bir değişiklik ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası kapsamında güvence altına alınan temel hakların ihlali halinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı tanınmıştır. Bununla birlikte, 23 Temmuz tarihinde, Anayasa Mahkemesi seçimle ilgili ilk davada yargılamayı reddetmiştir. Ayrıca seçimle ilgili davaların yargılama süreciyle ilgili hukuken belirlenmiş bir zaman sınırlanması bulunmamaktadır.

Genel olarak seçmen kayıtları güvenilir bulunmuştur. Olumlu değerlendirilebilecek bir adım da YSK'nın cezaevinde olmayan tüm hükümlülere oy kullanma hakkı vermesidir. Öte yandan askerliğini yapmakta olanların, askeri öğrencilerin ve işlenen suçun ağırlığına bakılmaksızın kasıtlı suç işlemiş olan mahkumların oy hakkından mahrum bırakılmaları, evrensel eşit oy hakkı ilkesine ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yeni çıkan bir kararına ters düşmektedir.

İlk defa üç milyona yakın yurtdışında ikamet eden Türk vatandaşına yurtdışında oy hakkı tanınmıştır. YSK'ya göre, yurtdışında oy kullandırma işlemi sırasında zaman zaman bazı aksaklıklar yaşanmıştır.

Kampanya finansmanına dair düzenlemelerin girişi olumlu gelişmelere işaret etmekle birlikte temel önemdeki alanların iyileştirilmeye ihtiyacı bulunmaktadır. CSK, adayların Türk vatandaşlardan sınırlı miktarda bağış almalarına izin verirken adayların kişisel kaynakları ile partilerinin sağladığı yardımları ele almamıştır. YSK bir düzenlemesiyle CSK'nın da yetkisini açacak şekilde, aday gösteren partilerin kendi adaylarını siyasi reklamlara ödemeler yapılmasına izin vererek desteklemelerinin önünü açmıştır. Mevcut yasal çerçeve, kapsamlı olarak tutulan kayıtlar ve yaptırımlarla ilgili hükümler barındırmadığı için açıklıktan yoksun olup bu da sürecin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini kısıtlamaktadır.

AGİT/DKİHB medya takip sonuçları, beş TV kanalından –devlet kanalı olan TRT1 de dahil- üçünün

Başbakan yanlısı haber yaptığını göstermektedir. Özellikle de Başbakanın bulunduğu etkinliklerin ve yaptığı demeçlerin canlı yayından verilmesi diğer adaylar karşısında kendisine açık bir üstünlük sağlamıştır. TV kanallarında bu orantısız boy göstermeye diğer adayların sınırlı şekilde yayına katılabilmeleri eklendiğinde çoğulculuk zarar görmüş ve seçmenlerin alternatifler hakkında adil bir şekilde bilgilenmeleri kısıtlanmış olmaktadır. Ek olarak Sn Erdoğan ödemeli reklamlar konusunda egemenliğini sürdürmüştür. Mevcut yasal çerçeve, yayıncıların sahip olması gereken tarafsızlık ilkesini açık bir şekilde tanımlamazken devlet kurumları da orantısız yayın uygulamasına müdahale etmekte geç kalmıştır.

Cumhurbaşkanlığı seçiminde hiç kadın aday yer almamıştır ancak bir kadın bağımsız aday olarak kaydedilmeyi denemiştir. Üç aday da programlarında kadınlarla ilgili konulara yer vermiş olup özellikle adaylardan Sn Demirtaş, cinsiyet eşitliği meselesine özel vurgu yapmıştır. 11 YSK üyesinden biri kadındır.

Bu seçim için uluslararası gözlemciler görevlendirilmiştir. Mevzuatta, bununla birlikte, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Maddesi'nin, daha önceki AKPM tavsiyelerinin ve Venedik Komisyonu'nun Seçim Konularında İyi Uygulamalar Kodu'nun öngördüğü şekilde vatandaşla ya da uluslararası gözlemin etkin uygulanabilmesi için yasal zemin oluşturulmamıştır. Yurt çapında vatandaşlar gözlemci olarak tayin edilmemiş olup Sandık Kurulları kendiliğinden(ad hoc) gözleme izin vermiştir. Yetkilendirme ve parti gözlemcilerinin faaliyetleri ile ilgili yasal düzenlemeler yetersiz kalmaktadır.

Uluslararası gözlemciler tarafından seçim günü ziyaret edilen sınırlı sayıdaki seçim merkezinde, seçim sandığı komitelerinin iyi hazırlanmış ve seçim prosedürlerine uydukları görülmüş ayrıca seçimin genel olarak profesyonel ve etkin bir atmosferde geçtiğine tanık olunmuştur. Birkaç örnekte, uluslararası gözlemcilerle sandık başında durmak isteyen vatandaşlara izin verilmediği kayıt altına alınmıştır. Uluslararası gözlemcilerin bulunduğu sınırlı sayıda birkaç seçim merkezinde, sayım ve listeleme sürecinin şeffaf ve planlı yürütüldüğü gözlemlenmiştir. YSK, kendi sitesinde ilk bulguları açıklamamış olsa da seçim merkezlerinde siyasi partilere sonuç tutanaklarına erişim hakkı verilmiştir.

İLK BULGULAR

Arkaplan

10 Ağustos 2014 tarihinde gerçekleştirilen doğrudan yapılan ilk cumhurbaşkanlığı seçimi, YSK tarafından 7 Mart 2014 tarihinde kararlaştırılmıştır. Seçim, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın başkanlığındaki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) egemen olduğu bir ortamda gerçekleşmiştir. AKP, 2002'deki milletvekili genel seçimlerinden bu yana parlamentoda çoğunluğu elinde bulundurmaktadır.

550 üyeden oluşan mevcut parlamentoda 313 koltuk AKP'ye, 130 koltuk Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP), 52 koltuk Milliyetçi Hareket Partisi'ne (MHP), 27 koltuk Halkların Demokratik Partisi'ne (HDP) ve 1 koltuk Demokratik Bölgeler Partisi'ne (DBP) ait olup 14 bağımsız milletvekili bulunmaktadır.

İki yıl süren temel hak ve özgürlükleri geniş ölçüde güvence altına alacak yeni bir anayasa oluşturma çalışmaları Ekim 2013 tarihinde askıya alınmıştır. Mevcut Anayasa 1982 yılında hazırlanmış olup askeri yönetim altında kabul edilmiştir.

Yasal Çerçeve ve Seçim Sistemi

Bazı önemli alanların iyileştirmeye ihtiyacı olmasına rağmen genel olarak seçimin yasal çerçevesi demokratik bir seçim gerçekleştirmeye uygundur. Askeri yönetim sırasında kabul edilen 1982

Anayasası, temel insan hakları ve özgürlüklerine dair geniş kapsamlı güvenceler sunmak yerine yasaklar ve kısıtlamalar üzerine yoğunlaşmıştır. Temel haklara ve ilgili uluslararası kanunların ulusal kanunlardan üstün olduğuna vurgu yapmasına rağmen, örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlükleri ile seçimle ilgili hakların aşırı bir şekilde kısıtlanmasına zemin hazırlamıştır. Anayasa cinsiyet eşitliğini güvence altına alırken etnik grupların haklarını dışarıda bırakmıştır.

Önceki yıllarda dolaylı yoldan gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçim sistemi, 2007 yılındaki anayasa değişikliği referandumunun ardından cumhurbaşkanının, geçerli oyların salt çoğunluğu ile halk tarafından oylandığı doğrudan seçim sistemine dönüşmüştür. Gerekli çoğunluğu ilk turda adaylardan hiçbirinin alamaması durumunda, ilk seçimden iki hafta sonrasında, en yüksek oyu alan iki aday arasında ikinci tur yapılacaktır. Gerçekleştirilen anayasal düzenlemelerle yedi yıl olan cumhurbaşkanı seçilme süresi beş yıla inerken, tek dönem şartı da iki döneme çıkarıldı. Anayasa uyarınca cumhurbaşkanı herhangi bir siyasi parti üyesi olamamaktadır.

Ocak 2012'de kabul edilen Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu (CSK), yeni cumhurbaşkanı seçim sistemini düzenlemektedir. Süreç çok hızlı gelişmiş, konuyla ilgili pek az tartışma yapılabilmiş ve ne halkla müzakere edilmiş ne de muhalefet partilerinin desteği alınmıştır¹. CSK, seçimlerde ve kampanya süreçlerinde siyasi partilerin rolünü de içerecek şekilde yeterli açıklıktan yoksundur.

1961 Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki Kanun (Temel Hükümler Hakkındaki Kanun) tüm seçimleri düzenlemektedir. Ancak, CSK ve yeni cumhurbaşkanlığı seçim sistemiyle uyumlu hale getirilmediğinden, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin uygulanmasına dair tutarsızlıklar ve belirsizlikler barındırmaktadır. Temel Hükümler Hakkındaki Kanun'un uygulanabilirliğinin yanında CSK, diğer her tür seçimi düzenleyen tüm kanunlar için genel uygulama zemini sağlamaktadır. Böylelikle Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yasal çerçevesi açıklık, şeffaflık, tutarlı uygulamaları daraltmaktadır².

YSK düzenlemeleri ve kararları yasal çerçeveyi tamamlar niteliktedir. Kampanya yürütme, kampanya finansmanı ve medya kapsamı gibi konuları içeren çeşitli düzenlemeler kabul edilmiştir. Bazı örneklerde propaganda süresi ve kampanya finansmanını da içeren YSK düzenlemeleri mevzuatta etkin olarak ayrıntılı düzenlenmemiş, YSK'nın düzenleme yapma yetkisini aşacak şekilde veya yasalara aykırı hareket etmesi anlamına gelmiştir. Bazı kararlar yasal dayanaktan yoksundur (bkz. aşağıda).

Yasal çerçeveye ilgili olumlu bir adım olarak yakınlarda gerçekleştirilen değişiklikler, AGİT/DKİHB ve AKPM tarafından yapılan daha önceki birkaç tavsiyeye dayanmakla birlikte bazı tavsiyeler dikkate alınmamıştır³. CSK herhangi bir seçimle ilgili olarak ilk defa kısmen bir seçim kampanyasının finansmanını düzenlemektedir. Temel Hükümler Hakkındaki Kanun yurtdışında oy kullanma ile ilgili düzenlemeleri de içerecek şekilde Mayıs 2012'de değiştirilmiştir. Yakınlarda kamusal alanda resmi olmayan dillerin kullanımıyla ilgili kısıtlamalar gevşetilmiş ve Mart ayında Temel Hükümler Hakkındaki Kanun'da yapılan bir değişiklikle Türkçe dışında dillerde seçim propagandası yapılmasına izin verilmiştir⁴. Bununla birlikte, son YSK düzenlemeleri, seçim kampanya yayınlarında ve reklamlarında esas olarak Türkçe'nin kullanılmasını gerekli görmektedir.

¹ Mart 2012'de bazı CHP milletvekillerinin başvurusuyla Anayasa Mahkemesi, CSK'nın şimdiki ve geçmişteki cumhurbaşkanlarının 2. dönem için seçilmelerini engelleyen bir hükmünü iptal etmiştir.

² CSK, Milletvekili Seçimi Kanunu, Mahalli İdareler Seçimi Kanunu, Anayasa Değişikliklerinin Referandumu Kanunu ile Siyasi Partiler Kanunu'nu kapsamaktadır.

³ Türkiye ile ilgili daha önceden hazırlanan raporlara <http://www.osce.org/odihr/elections/turkey> adresinden ulaşmak mümkündür.

⁴ Siyasi Partiler Yasası resmi olmayan dillerin kullanımını yasaklayan bir hüküm bulduğundan bu konuda muğlaklık söz konusudur. Ek olarak Anayasa'nın 67. Maddesi, seçim yasalarıyla ilgili değişikliklerin tanınması için kabulünün üstünden bir yıl geçme şartı aramaktadır.

Seçimin Yönetilmesi

YSK, 81 İl Seçim Kurulu 1067 İlçe Seçim Kurulu ve 165.574 Sandık Kurulu⁵ ile seçim dört kademe düzeyinde yönetilmiştir. Ayrıca, 1.186 yurtdışı Sandık Kurulunun faaliyetlerini koordine etmek için Ankara'da bir yurtdışı İlçe Seçim Kurulu kurulmuştur.

11 daimi üyeden oluşan YSK organı, seçimleri yürütmek üzere genel yetki ve sorumluluklara sahiptir. YSK üyeleri altı yıllık bir dönem için mahkemeler tarafından atanan yargıçlardır⁶. AGİT/DKİHB'nin görüştüğü bazı yetkililer, daha geniş bir yasal çerçeve kapsamında mahkemelerin Adalet Bakanlığı'nın kontrolü altında olması yargıçların ve dolayısıyla YSK üyelerinin bağımsız karar verme yetkisine gölge düşürmesi nedeniyle seçimin yönetilmesine dönük güvensizliklerini açıklamışlardır.

Yasalarda seçim kurullarının toplantılarının, AGİT/DKİHB'nun daha önceki tavsiyelerine ve Yasalar Aracılığıyla Demokrasi Avrupa Komisyonu tarafından Seçim Süreçlerinde İdari Kaynakların Kötüye Kullanılmasıyla ilgili Raporu'na (Venedik Komisyonu) rağmen gözlemcilerle ya da medyaya açık olması hükmü yoktur⁷. AGİT/DKİHB SSGH'nin YSK oturumlarına katılmasına izin verilmezken İlçe Seçim Kurulu toplantılara katılımı ise ülke çapında farklılık göstermektedir. Bazı düzenlemeler ve birçok karar YSK'nın internet sayfasında yayınlanmadığı gibi kamuoyu için erişilebilir de değildir. Bu yüzden de yönetimin karar alma süreçlerinin şeffaflığına dikkat etmemistir.

Siyasi partilerin oy hakkı bulunmayan temsilcilerini YSK'da ya da seçim kurullarının her aşamasında görevlendirmeleri beklenmiştir. HDP bir cumhurbaşkanı adayı göstermiş olmasına rağmen yukarıda belirtilen gerekliliği karşılamamıştır. Ancak, HDP'ye YSK için oy hakkı olmayan bir temsilci belirlemesine izin verilmiş olmasına rağmen HDP daha alt kademedeki seçim kurulu ya da Sandık Kurulu üyelerine kendi temsilcilerini atayamamıştır⁸.

Yasal süre bitimleri gibi bazı eksikliklere rağmen seçim için yürütülen teknik hazırlıklar yeterlidir⁹. Yetkili çevreler ve seçimle ilgili yöneticiler arasında, kampanyalarla ilgili sorumluluklar konusunda oluşan kafa karışıklığı, kampanya kapsamının tutarsız uygulanmasına yol açmıştır.

YSK'nın İlçe Seçim Kurulları aracılığıyla, her ne kadar yalnızca sandık başkanı ve bir sandık kurulu üyesinin katılımı sağlanmışsa da, sandık kurulu üyelerine eğitim vermesi, AGİT/DKİHB SSGH tarafından olumlu karşılanmıştır. Siyasi partiler kendi sandık kurulu üyelerine ayrı eğitim vermiştir. YSK yurtiçi ve yurtdışındaki seçmen için seçmeni bilgilendirici televizyonda gösterilen spotlar hazırlamıştır. YSK, engelli seçmenler ile 75 yaş üstündekiler için özel düzenlemelerle söz konusu seçmenleri, tamamen erişilebilir olan sandıklardaki seçmen listelerine yerleştirmiştir.

⁵ Genel olarak her bölgede bir İlçe Seçim Kurulu bulunmakta olup nüfusu yoğun olan yerlerde ihtiyaç üzerine ek İSK'lar kurulmuştur.

⁶ Altı üye Yargıtay, beş üye de Danıştay tarafından belirlenmektedir. 11 üyeden 10'u erkek olup 1'i kadındır. İl ve İlçe Seçim Kurulları, yargıçlarca yönetilmektedir. Anayasanın 79. Maddesi seçimlerin yargı organlarının yönetiminde ve denetiminde gerçekleşmesini öngörmektedir.

⁷ Avrupa Konseyi Kanunlar aracılığıyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) 2002 Seçimlerde İyi Uygulamalar Kanunu'nun II.3.1 (68) Bölümü'nde: "Seçim öncesi süreçten seçimin sonuçlanmasına kadar olan dönemde seçimin layıkıyla yönetilmesini sağlayacak olan şeffaflık, tarafsızlık ve politik manipülasyondan uzak durmaktır." Bkz: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2002\)023rev.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2002)023rev.aspx).

⁸ 22 Temmuz'da HDP, AGİT/DKİHB SSGH'ya yasal ölçütleri öne sürerek YSK'nın HDP'nin temsilci belirleme başvurusunu reddettiğini bildirmiş, 4 Ağustos'ta ise YSK, AGİT/DKİHB SSGH'yı HDP'nin YSK'da temsilciye sahip olduğu konusunda bilgilendirmiştir. 5 Ağustos'ta ise HDP daha önceki iddiasını geri çekerek temsilcisini doğrulamıştır.

⁹ Genel olarak İlçe Seçim Kurulları, eşitliği gözeterek miting düzenlenecek yerler gösterme ve seçim materyalinin dağıtımını ile ilgili olarak yasalar çerçevesinde tarih belirleme konularında eksik kalmıştır.

YSK, %30 fazlasına denk gelen sayıda 75. 708.180 adet oy pusulası bastırılmış ve dağıtmıştır (bkz.aşağıda)¹⁰. YSK, basılı oy pusulalarının miktarının seçmen sayısının %15'inden fazlası olamayacağını belirten Yerel Seçimler Yasası'na referansta bulunmuş ve Temel Hükümler Hakkında Kanunu göre de her sandığa 400 oy pusulasından oluşan paketleri dağıtmakla yükümlüdür. Bununla birlikte YSK, yurtiçindeki her seçim merkezine, her ihtimal karşı oy pusulalarını 420'lik paketler (%2'lik oran yedek olmak üzere) halinde dağıtmıştır¹¹.

İlk defa yurtdışında ikamet eden Türk vatandaşlarına yurtdışında oy kullanma hakkı tanınmıştır. Yurtdışında yaşayan vatandaşlar için 54 ülkede oy kullanma işlemi, 31 Temmuz- 3 Ağustos tarihleri arasında düzenlenmiştir. Ayrıca 42 hudut kapısında 26 Temmuz- 10 Ağustos arasında sandıklar kurulmuştur. YSK'ya göre, yurtdışındaki seçmenlerin sandıklarının belirlenmesinde zaman zaman bazı pürüzler yaşanmıştır. Yurtdışındaki oy pusulaları ülke içine getirilip Ankara'da sayılmış olup hudutlardaki oylar ise belirlenmiş İlçe Seçim Kurullarınca sayılmıştır. Birkaç yekili, yurtdışındaki oy pusulalarının ulaştırılması ve güvenli bir şekilde sayılmasıyla ilgili kaygılarını dile getirmişlerdir.

Seçmen Kaydı

Seçmen kaydı pasiftir. Daimi merkezi seçmen kütüğü YSK tarafından tutulmakta olup İç İşleri Bakanlığı tarafından yönetilen nüfus ve adres kaydı ile ilişkilendirilmiştir. Seçmen listeleri, hem yurtiçi hem de yurtdışındaki vatandaşlar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yurtiçinde toplam seçmen sayısı 52.894.120 olup yurtdışında ise 2.798.670'dir.

18 yaş üstü vatandaşlar seçmen kütüğüne dahil edilmektedir. Askerlik vazifesini yerine getirmekte olanlar, askeri okul öğrencileri ve işlenen suçun ağırlığına bakılmaksızın kasıtlı suç işlemiş olan mahkûmların oy hakkından mahrum bırakılmışlardır. Bu durum, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.3 maddesi ile uyumlu değildir¹². 20 Haziran'da, YSK hapishane dışındaki tüm hükümlülerin oy kullanma hakkına sahip olduğuna hükmetmiştir. Bu kararla, Türkiye'de mahkûmların oy kullanma haklarına uygulanan yasağın çok geniş tutulduğuna ve serbest seçim hakkının ihlal edildiğine hükmeden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Eylül 2013 tarihli kararına kısmen uyulmuş olmaktadır¹³.

YSK, seçmen bilgilerinin güncellenmesinin ardından 20 Temmuz'da seçmen listelerini kesinleştirmiştir. Bu tarihten sonra listelerde herhangi bir değişiklik yapma imkanı kalmamış olup seçmenler kayıtlı oldukları yerlerde oylarını kullanmıştır. Hastane, sanatoryum gibi yerlerde geçici olarak bulunanlar ve mevsimlik işlerde çalışanlar için gerekli düzenlemeler olmadığından oy kullanma hakları kısıtlanmıştır. Siyasi partilere seçmen listelerinin kopyalarını alma hakkı verilmiştir. Tüm partiler bu haktan yararlanmamış olup hiçbiri seçmen kaydı ile ilgili de şikayette bulunmamıştır. Genel olarak taraflar süreçle ilgili memnuniyetlerini açıklamışlardır.

Aday Kaydı

Cumhurbaşkanı adayları 40 yaşını doldurmuş, yükseköğrenim mezunu ve milletvekili olma yeterliliğini karşılamalıdır. Ayrıca, ağır suçlardan hüküm giymiş kişiler ya da askerliğini yapmamış kişiler

¹⁰ Yurtiçindeki oy pusulası sayısı 69.344.520 olup yurtdışında ise 3.070.080 ve hudut kapılarında 1.500.000'dür.

¹¹ Yurtdışındaki ve hudut kapılarındaki seçim merkezlerinde basılı oy pusulası miktarı ile ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

¹² 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.3. paragraf, katılımcı Devletlerin, yetişkin vatandaşlarına evrensel ve eşit oy kullanma hakkı vereceğini belirtirken, 24. paragraf hak ve özgürlük kısıtlamalarının "hukukun gereklerinin yerine getirilmesi ile mutlak surette orantılı olması gerektiğini" ortaya koymaktadır. Ayrıca, Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 25. Maddesi altındaki 25 no'lu 1996 Genel Yorum'un 14. paragrafında şu ifadeler yer verilmektedir: "Bir kişinin herhangi bir suçtan dolayı hüküm giymesi, o kişinin oy kullanma hakkını askıya almanın gerekçesi ise, söz konusu askıya alma süresi suça verilen ceza ile orantılı olmalıdır."

¹³ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı: Söyler v. Türkiye, başvuru numarası: 29411/07, 20 Ocak 2014.

cumhurbaşkanı adayı olamaz¹⁴. Yaşla ilgili olan hariç diğer kısıtlamalar, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin seçime katılımı temel hak olarak düzenleyen 7.5 maddesi ile uyumlu değildir¹⁵.

Cumhurbaşkanı adayı olabilmek için en az 20 milletvekilinin desteği gerekmekte olup her milletvekili sadece bir adayı desteklemesine izin verilmiştir. Bu gereklilik, bağımsız adayların seçime girme ihtimallerini zorlaştırmıştır. Mecliste bulunan partiler ve son genel seçimlerde oyların en az %10'unu ortak alan partiler birer cumhurbaşkanı adayı gösterebilir. CSK'nın 11. Maddesi cumhurbaşkanı adaylarının belirli kamu görevlerinden istifalarını gerektirmekle birlikte başbakan, bakanlar ve milletvekilleri ile ilgili özel bir vurgu bulunmamaktadır.

Partiler üç kişiyi aday göstermiştir. AKP Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ı, CHP ve MHP ortak bir şekilde Sayın Ekmeleddin İhsanoğlu'nu ve HDP, Sayın Selahattin Demirtaş'ı aday olarak göstermiştir. Birisi kadın olmak üzere toplam 13 kişi bağımsız aday olarak başvurmuştur. Ancak 20 milletvekilinin gereken desteğini alamadıkları için, YSK tarafından kayıtları kabul edilmemiştir. Nihai aday listesi 11 Temmuz'da yayınlanmıştır.

Kampanya Ortamı

Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu'nun (CSK) 13. maddesine göre, resmi kampanya dönemi 11 Temmuz'da başlamış ve Temel Hükümler Hakkında Kanun son tarih olarak 9 Ağustos günü saat 18.00'i işaret etmiştir. Temel Hükümler Hakkında Kanun, idari kaynakların ve resmi konumların seçim kampanyalarına ilişkin kullanımıyla ilgili yasakları detaylandırmış olup, kampanya yürütülmesinde eşit bir rekabet zeminini gözeten ve sınırları net bir düzenleyici çerçeve sunmaktadır. Buna rağmen, seçimin resmi başlangıç tarihiyle ilgili YSK kararı, CSK'nın dışına çıkarak kamu kaynaklarının kullanımı ve resmi konumun kampanya çerçevesinde kullanılmasını da içeren önemli seçim yasaklarını hayata geçirmeyi üç hafta kadar geciktirmiş, bu durum ise Başbakan'ın yararına olmuştur. 31 Temmuz tarihi, Temel Hükümler Hakkında Kanunun resmi kampanyanın seçim gününden 10 gün önce başlamasını düzenleyen 49. Maddesine dayandırılmıştır. Bu hükme, özel olarak cumhurbaşkanlığı seçimlerini düzenleyen CSK'nın kabulüne kadar tüm seçimlerde uyulmuştur.

Mevcut hükümet ile devlet kademelerine yerleşmiş olan hareketin karşı karşıya gelişleri politik ortama damgasını vurmuştur. Bunun örnekleri, kampanya dönemi boyunca yolsuzluk iddiasıyla kamu görevlilerinin soruşturulmasında ve yakınlarda gerçekleşen yasa uygulayıcılarının gözaltı ve tutuklamalarında görülmüştür. Sn Erdoğan yürüttüğü kampanya boyunca, devlet kurumlarını zora sokan mevcut herhangi bir alternatif yapıyla mücadele etmenin öneminden sık sık bahsetmiştir.

Kampanyalar genel olarak temel özgürlüklere saygılı bir şekilde yürütülmüş olup, adaylar genel olarak engellemeyle karşılaşmadan kampanyalarını sürdürebilmiştir. Bununla birlikte, devlet imkanlarının kampanya için seferber edilmesi, Başbakana diğer adayların karşısında büyük bir avantaj sağlamıştır.

Yürütülen seçim kampanyalarında yaygın olarak tartışılan konu, Türkiye'nin hükümet sisteminin geleceği olmuştur. Sn. Erdoğan güçlü bir başkanlık sistemi için çağrıda bulunurken, Sn. İhsanoğlu mevcut parlamenter sistemi muhafaza edeceğini taahhüt etmiştir. Ayrıca, Gazze Şeridi'nde, Suriye'de ve Irak'ta süregelen gelişmeler, kamu görevlilerinin yolsuzluk sorunu, Kürt-Türk barış sürecinin devam ettirilmesi gibi konular da seçim propagandasının gündemini oluşturmuştur. Sn. Demirtaş etnik kökeni, dini, sınıfsal kimliği ya da cinsiyet ve cinsel yönelim sebebiyle ayrımcılığa maruz kalan kişilerin

¹⁴ 2012'de Adli Sicil Kanunu'na eklenen bir hükümlerle cezanın infazının ardından 15 yıllık bir bekleme süresinin dolmasıyla eski mahkuma adaylık hakkı verildi. 2011'de de Anayasa Mahkemesi, ömür boyu adaylıktan men eden hükmü iptal etmişti. Hak iddiasında bulunabilmek için mahkumların en az ilk üç yıl boyunca iyi hal bildiriminde bulunmaları gereklidir.

¹⁵ 25 No'lu maddenin 15. Hükümünün Genel Mütalaası'nda "Seçimde aday olmak isteyen kişiler eğitim, ikamet, köken yad a herhangi bir siyasi eğilim gibi mantıksız ve ayrımcı nedenlerle aday olmaktan mahrum edilmemeli" denmektedir. 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 24. Maddesinde hak ve özgürlüklerle ilgili kısıtlamaların "ciddi bir şekilde yasaya uygunluğu" aranmaktadır.

yanında durulmasının önemini vurgulamıştır. Bütün adaylar, kadınlarla ilgili konulara değinirken, Sn Demirtas toplumsal cinsiyet eşitliğini özellikle dillendiren aday olmuştur.

Üç aday da aktif bir şekilde kampanya sürdürmesine rağmen, Sn Erdoğan'ın Başbakanlık resmi görevini kullanarak zaman zaman yerel yönetimlerle AKP tarafından düzenlenen kampanya çalışmalarını birleştirerek ülke çapında yoğun bir seyahat trafiğine girmesi, görünürlüğünün çok fazla artmasına yol açmıştır¹⁶. Ek olarak önemli devlet altyapı projelerinin açılışları da kampanya çalışmalarına denk getirilmiştir¹⁷. İdari kaynakların kötüye kullanılması, devlet ve parti kaynaklarının ayrımının net bir şekilde yapılmaması, ulusal mevzuata aykırı olduğu gibi 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.4 maddesi ile Yasalar Aracılığıyla Demokrasi Avrupa Komisyonu tarafından Seçim Süreçlerinde İdari Kaynakların Kötüye Kullanılmasıyla ilgili Raporu'na (Venedik Komisyonu) da aykırılık teşkil etmektedir¹⁸. Ek olarak Sn Erdoğan'ın kampanyası sırasında gıda paketleri ve hediye çekleri dağıtılması, AGİT/DKİHB SSGH tarafından kayıt altına alınmış olup, AKP temsilcilerince de doğrulanmıştır.

Tüm adayların kampanyaları şehir mitinglerini, kapıdan kapıya ziyaretleri, broşürler dağıtılmasını , ve panolar ile hoparlörlerden faydalanılmasını içermiştir. Adaylar, özellikle de sınırlı mali kaynaklara sahip olan Sn Demirtas, genç seçmenlere ulaşmak üzere sosyal medyayı kullanmıştır. Sn İhsanoğlu ve Sn Demirtas'ın temsilcileri, AGİT/DKİHB SSGH'e, sınırlı mali imkanlar yüzünden açık alanlarda ve medyada reklam verebilme kapasitelerinin sınırlı kaldığını bildirmişlerdir. AGİT/DKİHB SSGH, üç aday tarafından toplam 33 mitingin düzenlendiğini gözlemlemiştir. . Sn Demirtas'ın katıldığı gözlemlenen etkinliklerin çoğunda Kürtçe kullanılmışve kampanya materyalleri de Kürtçe olarak basılmıştır¹⁹.

Sn Demirtas'ın kampanya aktivistlerine yönelik olarak birtakım fiziki saldırılar gerçekleştirilmiş olup, kampanya sırasında da birtakım şiddet olaylarına tanık olunmuştur²⁰. Kampanyanın son günlerinde Sn Erdoğan, bazı muhalefet partileri ve sivil toplum kuruluşları tarafından kimi etnik ve dini gruplara karşı kışkırtıcı bir dil kullanmakla eleştirilmiştir.²¹ 6 ve 7 Ağustos tarihlerinde CHP'den bir milletvekili ile HDP, Sn Erdoğan tarafından belirli bir dini gruba karşı kullandığı rencide edici ifadeler nedeniyle Ceza Kanunu'nun Nefret Suçları'nı düzenleyen 216. maddesini dayanak göstererek savcılığa ayrı ayrı suç duyurusunda bulunmuşlardır.

Kampanya Finansmanı

Bu seçim, olumlu bir gelişme olarak ve AGİT/DKİHB'nun önceki tavsiyeleri doğrultusunda , kampanya finansmanının belli ölçüde düzenlemeye tabi tutulduğu ilk seçimdir. CSK, adayların

¹⁶ AGİT/DKİHB SSGH, 15 faaliyette resmi vali ziyaretlerinin kampanya çalışmalarını birleştirdiğinden haberdardır. Hem Başbakan'ın resmi internet sayfasından, hem de kampanya sayfasından günlük etkinliklerin programı ile haberler verilmiştir.

¹⁷ 25 Temmuz'da Erdoğan, İstanbul- Ankara arası hızlı trenin açılışına katılarak propaganda yapmıştır. Ayrıca Erdoğan 26 Temmuz'da İstanbul'daki Başakşehir Futbol Stadyumu'nun açılış törenine iştirak etmiştir.

¹⁸ Temel Hükümler Hakkında Kanun'un 63-66. Maddeleri. 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.4 maddesi: "Devlet ile siyasi partiler arasında açık bir ayırım öngörmekte olup özellikle de siyasi partilerin devlete karıştırılmaması gerektiğine" hükmetmektedir.

¹⁹ AGİT/DKİHB SSGH, ülke çapındaki medya gözlemlerine dayanarak kampanya haberlerinde bazı Kürtçe yayınlara yer verildiğininot düşmektedir.

²⁰ Sn Demirtas'ın aktivistlerine, kampanya standlarına ve materyaline yönelik saldırılar, AGİT/DKİHB SSGH'ne şu şekilde bildirilmiştir: Samsun (26 Temmuz), Rize (26 Temmuz), İzmir (26 Temmuz), İstanbul (21, 28, 29, 31 Temmuz) , Gaziantep (1 Ağustos), Hasanbeyli (6 Ağustos) ve Kadirli (8 Ağustos). 28 Temmuz'da İstanbul'un Küçükçekmece ilçesinde Demirtas'ı destekleyenlere kampanya ofisi önünde sözlü saldırı olmuş ve ateşli silah kullanılmıştır. 31 Temmuz'da Sultangazi'de (İstanbul) 16 yaşında bir genç, HDP ile aşırı sol bir örgüt arasında çıkan çatışmada vurularak hayatını kaybetmiştir.

²¹ Burada Alevilere, Zazalara ve Ermenilere atıfta bulunmaktadır.

yalnızca Türkiye vatandaşlarından sınırlı miktarda bağış almalarına izin vermektedir²². Yasa, kişisel bağışlar dışında başka yardım kaynaklarına kapalı olmasına rağmen, AGİT/DKİHB SSGH ile görüşen kişiler, adayların kendi kişisel kaynaklarını herhangi bir sınır olmadan kullanabildiklerini ve siyasi partilerin kampanya organizasyonlarını finanse etmelerine izin verildiğini belirtmişlerdir. YSK, kampanya finansmanı ile ilgili yasal çerçeveye tamamlayıcı olamamıştır YSK 2 Temmuz tarihli bir düzenlemeyle, aday gösteren partilerin, kendi adaylarını rapor gerekliliği ve bir sınır olmadan siyasi reklamlarını ödeyerek desteklemesine izin vererek CSK kapsamının ötesine geçmiştir. 6 Temmuz tarihli başka bir YSK kararı ise aynı yardımları yasaklamıştır.

YSK, adaylardan aldıkları bağışlar için birer banka hesabı açmalarını ve yapılan bağışlarla harcamaları, nihai sonuçların açıklanmasının ardından 10 gün içinde açıklamalarını gerekli kılmıştır. Ara rapor hazırlanma gerekliliğinin olmaması, kampanya finansmanının şeffaflığını sınırlamıştır. Üç aday da seçimle ilgili banka hesapları açmış olup kampanya esnasında yapılan bağışları gönüllü olarak paylaşmıştır²³. Kanun, kişisel ve parti kaynaklarının kayıt altına alınmasını gerektirmemekte ve kampanya finansmanı ile ilgili hükümlerin ihlal edilmesine yönelik hiçbir yaptırım öngörmemektedir. Mevcut yasal çerçeve, açıklayıcı hükümler kapsamlı raporlama ve yaptırımlar içermediği için sürecin şeffaflığı ve güvenilirliği sınırlanmaktadır²⁴.

Medya

Anayasa, ifade özgürlüğünü kısıtlayan hükümler içermekte ve kanunların uygulanması sırasında, toplumu ilgilendiren kimi konuların ifade edilmesi suç kapsamında değerlendirilmektedir. Özellikle Terörle Mücadele Kanunu'ndaki hakaret ve terör örgütleri hakkında propaganda yapılması hakkındaki geniş hükümler mahkemeler tarafından gazetecileri mahkum ve hapsedmek için kullanılmıştır²⁵.

AGİT/DKİHB SSGH ile görüşen basın uzmanları, medya patronlarının büyük çaplı ve karlı iş ihaleleri alabilmeleri, devletle ilişkilerine bağlı olduğundan editoryal özgürlüğe böylece doğrudan müdahale edildiğine ilişkin kaygılarını bildirmiştir. Bunun sonucunda Başbakan ve iktidar partisine yönelik eleştiriler, özellikle televizyonda kısıtlı bir şekilde yer bulmaktadır. Bunların yanı sıra, gazeteciler, gözlemciler devlet kurumlarından hükümete yakın medya kuruluşlarına verilen reklamların geri çekilebileceği korkusunun otosansüre yol açtığını bildirdiler Ek olarak, hükümetin desteklemediği basın kuruluşlarında çalışan gazeteciler, zaman zaman kimi resmi etkinlikler için kendilerine akredetasyon verilmediğini ifade etmişlerdir. Yakınlarda You Tube ve Twitter'ın yasaklanması gibi aşırıya kaçan engellemelere rağmen, internet özellikle de sosyal medya ortamında çoksesliliğe katkı sunmaktadır²⁶.

Yayıncıların denetim organı olan Radro Televizyon Üst Kurulu'na (RTÜK) partizanca yapılan atamalar, kampanya sürecinde de bağımsızlığın önüne geçmiştir.²⁷ Ek olarak, RTÜK kamu yayıncısı

²² Yasayla, bir kişinin tek seferde bulunabileceği bağış miktarı en yüksek düzeyli kamu görevlisinin bir aylık maaşını geçmeyecek şekilde sınırlandırılmıştır. YSK bu miktarı 9.082.51 TL (yaklaşık 3.150 Euro) olarak belirlemiştir. Adaylara kamu kaynaklarından istifade etme ve borçlanma yetkisi verilmemiştir.

²³ Sn Demirtaş'ın kampanya hesabında 9 Ağustos itibariyle 7119 bağışçıdan 1.213.000TL (yaklaşık 418.275Euro) toplandığı açıklanmıştır: <http://www.en.selahattindemirtas.net.>; Sn İhsanoğlu için ise 9 Ağustos itibariyle sayısı bilinmeyen bağışçıdan 8.500.000TL (yaklaşık 2.931.034Euro) toplandığı basın merkezi tarafından açıklanmıştır. Sn Erdoğan için ise 8 Ağustos'ta bir TV kanalında 1.350.796 bağışçıdan 55.260.034TL (yaklaşık 19.055.440Euro) toplandığı ifade edilmiştir.

²⁴ Bkz. Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), Üçüncü Değerlendirme Turu, 23 Mart 2012 tarihli Uygunluk Raporu: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3\(2012\)4_Turkey?EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3(2012)4_Turkey?EN.pdf)

²⁵ AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi (MÖT), son dönemdeki bazı salıvermelerden sonra, 21 gazetecinin halen hapsedildiğini bildirmiştir: <http://www.osce.org/fom/119921>.

²⁶ Twitter ve Youtube yasakları, Anayasa Mahkemesi'nin sırasıyla 2 Nisan ve 29 Mayıs tarihli kararları ile kaldırılmış ve söz konusu siteler 3 Nisan ile 3 Haziran'da yeniden erişime açılmışlardır.

²⁷ RTÜK, meclis tarafından seçilen 9 üyeden oluşmaktadır: 5'i AKP, 2'si CHP ve 1'er üye de MHP ile BDP tarafından belirlenmektedir.

olan Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) Genel Müdürü ile TRT yönetim kurulu üyelerini belirleme hakkına sahiptir.

Kampanya yayını sürecinde, Tüm yayıncıların uyması gereken "tarafsızlık, doğruluk ve kesinlik" ilkelerini düzenleyen yasal zorunluluklar, açıklıktan uzak olduğu gibi YSK kararlarında da bu konuda detaya yer verilmemiştir. RTÜK üyeleri de dahil olmak üzere paydaşlar arasında tarafsız yayıncılıkla ilgili çelişen yorumlar yapılmıştır. Dahası, takip organı RTÜK ile yaptırım makamı olan YSK arasında şeffaf ve etkin bir izleme ve raporlama sistemi bulunmamaktadır. AGİT/DKİHB SSGH ile görüşen kişiler, RTÜK'ün takip sonuçlarını paylaşmadığını, sadece RTÜK gözlemcilerinin belrilediği yayın ihlallerini YSK'ya rapor ettiğini belirtmişlerdir.

YSK, 4 Ağustos tarihinde AGİT/DKİHB SSGH'ne 17 TV kanalına 17 uyarıda bulunulduğunu bildirmiştir. Ek olarak daha önceki RTÜK uyarıları da dikkate alınarak 9 TV kanalı hakkında ilgili programlar için 12 yayın durdurma kararı alındığı bildirilmiştir. Bununla birlikte, hukuken belirlenmiş son tarihlerin yokluğunda yapılan uyarılar çok geç kalmış, kampanya süreci boyunca yayıncıların gerekli önlemleri zamanında alarak adil bir seçim zemini yakalanmasına hizmet edememiştir. TRT aleyhinde alınan 2 YSK kararı, CHP'nin, TRT'nin Sn. Erdoğan'dan yana taraf tutması ile ilgili şikayeti üzerine alınmıştır. Ek olarak, aynı konuyla ilgili olarak savcılığa bildirilen 2 şikayet de beklemededir²⁸. Şikayetler ve YSK'nın medyayla ilgili kararlarının hiçbiri kamuoyuna açıklanmamıştır²⁹. Ek olarak hiçbir RTÜK takip sonucu da yayınlanmamıştır.

AGİT/DKİHB medya takip sonuçları, beş TV kanalından –devlet kanalı olan TRT1 de dahil- üçünün haber programlarında, güncel gelişmeler ve tartışma programlarında Başbakan yanlısı yayın yaptığını ortaya koymuştur³⁰. TRT1 yayınlarında Sn Erdoğan'a %51, Sn. İhsanoğlu'na % 32 ve Sn Demirtaş'a %18 oranında yer verilmiştir. Ek olarak, Sn İhsanoğlu ile ilgili gerçekleştirilen yayınların %25'ü olumsuz içerikteyken Sn Erdoğanla ilgili yayınların neredeyse tamamı olumlu bir içeriğe sahip olmuştur. TRT her adaya toplam 30 dakika ücretsiz propaganda yayını süresi tanıyan yasal çerçeveye bağlı kalmıştır.

ATV kanalı Sn Erdoğan'a %70, Sn İhsanoğlu'na %18 ve Sn Demirtaş'a %11 oranında yer vermiştir. Sn İhsanoğluyla ilgili yayınların %49'sı olumsuz içerikte olmuştur. NTV kanalı, Sn Erdoğan'a %70, Sn. İhsanoğlu'na % 18 ve Sn Demirtaş'a %11 oranında yer verilmiştir. NTV'de tüm adaylar için olumlu ya da nötr bir tonda yayıncılık gerçekleştirilmiştir. CNN TÜRK kanalı, Sn Erdoğan'a %54 oranında yer vermiş olup bununla birlikte yayınların %28'si olumsuz tondayapılarak ve eleştirel bir tavır izlenmiştir. Sn. İhsanoğlu % 27 ve Sn Demirtaş ise %20 oranında CNN TÜRK ekranlarında yer almıştır. Samanyolu TV Sn Erdoğan'a karşı yayıncılık yaparken İhsanoğlu'nu destekler bir tutum içine girmiştir. Başbakan %62 oranında ekranlarda yer alırken bunun %92'i olumsuz içerikte hazırlanan yayınlar şeklinde gerçekleşmiştir. Samanyolu TV ekranlarında Sn İhsanoğlu ile Sn Demirtaş'ın yer alma oranları ise sırasıyla 28 ve 11 olarak hayata geçmiştir. Tüm bu orantısız yayınlar, seçmenlere değişik politik alternatifler hakkında çoğulcu bir bakış açısı sunma yönünden yetersiz kalmıştır.

Ek olarak takip edilen TV kanallarında Sn Erdoğan'ın satın alınan reklamlarda toplam erkranda kalma süresi yaklaşık 7 saate denk düşerken, Sn İhsanoğlu 36 dakika satın alabilmiş Sn Demirtaş ise 19

²⁸ TRT'nin açık bir şekilde Sn Erdoğan lehine taraflı yayın yaptığı iddiası kampanyanın gündemine oturmuş ve bu iddialara medyada geniş bir şekilde yer verilmiştir. 27 Temmuz'da TRT Genel Müdürü, Sn Demirtaş'ın benzer suçlamalara devam etmesi halinde TRT'nin Sn Demirtaş'ın kampanyası ile ilgili haber yapmayı keseceğini kamuoyu önünde açıklamıştır.

²⁹ YSK, AGİT/DKİHB SSGH'ne kararların valiye iletildiğini ve ilgili yayıncıların vali aracılığıyla bilgilendirildiğini açıklamıştır. Ek olarak, RTÜK YSK kararlarını uygulamakla yükümlüdür. Konuyla ilgili olarak TV kanallarından biri, AGİT/DKİHB SSGH yetkililerine, 19 Temmuz tarihli YSK uyarısının kendilerine 7 Ağustos'ta ulaştığını bildirmiştir.

³⁰ Takip edilen TV kanalları şunlardan oluşmaktadır: ATV, CNN TÜRK, NTV, TRT1 ve Samanyolu TV; dört gazete: Hürriyet, Zaman, Sözcü ve Sabah.

dakika reklam süresince ekranda boy gösterebilmiştir. Söz konusu kanalların izlendiği zaman dilimi boyunca ekranlarda cumhurbaşkanı adaylarının birlikte katıldığı tartışma programına rastlanmamıştır.

Şikâyetler ve İtirazlar

Seçimle ilgili şikâyet ve itirazlar öncelikle Temel Hükümler Hakkındaki Kanuna dayandırılmaktadır. Alt kademe seçim kurullarının kesin olmayan kararlarına karşı siyasi partiler, seçmenler, parti gözlemcileri ve adaylar üst kademedeki seçim kurullarına itiraz edebilirken, sivil toplum örgütleri (STK) buna benzer bir itirazda bulunmamaktadır. STK'lara da benzer bir hak verilmesi, seçim sürecinin güvenilirliğini ve dürüstlüğünü arttıracaktır. Kanun, kampanya ile ilgili şikâyetlerin iletilmesi için hiçbir usul öngörmemekle birlikte pratikte bu tür şikâyetler resmi kampanya süreci boyunca bağlı olunan İlçe Seçim Kurulu'na yapılmıştır. Seçimle ilgili şikâyet ve itirazların karara bağlanması için kanunda açık bir son tarih belirtilmemiştir.

Seçim gününe kadar YSK'ya yaklaşık 35 şikâyet ulaşmıştır. Bunların çoğu Başbakanın aday olma yeterliliği, kamu görevinden istifası ve devletin idari kaynaklarını kötüye kullanması ile ilgilidir. Yapılan tüm şikâyetler reddedilmiştir. Seçim gününden önce, alt kademedeki kurullara kampanya materyalinin asılmasıyla ilgili birkaç şikâyet iletilmiştir. Seçim kurulları tarafından şikâyetlerin ve itirazların karara bağlanması süreci, gözlemcilere ya da medyaya açık değildir. Kararlar, seçimin sorun çözme sürecinin şeffaflığına zarar verecek şekilde, genellikle YSK'nın internet sayfasında yayınlanmadığı gibi kamuoyu için de erişilebilir değildir. Ayrıca kararlar, muhataplarına da zamanında bildirilmemiştir. YSK daha çok şikâyetlerle ilgili aldığı kararları AGİT/DKİHB SSGH'ye temin etmiştir, kararların gerekçesi yeterince ayrıntılı değildir.

Anayasanın 79. Maddesi uyarınca, YSK kararları yargı incelemesine tabi değildir. Bu durum da seçim sürecini nihai bir yönetsel organın inisiyatifine bırakmak anlamına gelmektedir. Bu yüzden seçimle ilgili ihtilaflarda etkili hukuki çözüm yolu fırsatından mahrum kalınmasının yanısıra kuvvetlerin ayrılığı ilkesi de zarar görmektedir³¹.

2010 yılında Anayasada yapılan bir değişiklik ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) çerçevesinde ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası güvencesi altında, temel hak ve özgürlüklerin ihlali için Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı tanınmıştır. Bununla birlikte, 23 Temmuz tarihinde, Anayasa Mahkemesi seçimle ilgili ilk dilekçe başvurusunu, AİHS'nin bağımsız seçim hakkıyla ilgili maddesinin yalnızca milletvekili seçimlerinde geçerli olduğu gerekçesiyle reddetmiştir³².

Başbakanın adaylığına ve/ya onun cumhurbaşkanı adayı olmasına rağmen, görevinden istifa etmemesine karşı açılan üç davanın yanı sıra, yurtdışı oy sandıklarının oyların kullandığı ülkelerde sayılmasını talep eden üç dilekçe de Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir³³. Seçimle ilgili davaların yargılama süreciyle ilgili yasal bir son tarih açıklanmamıştır.

Vatandaşların Gözlemci Olması ve Uluslararası Gözlemciler

Bu seçimlerde YSK, dört uluslararası örgüte seçimleri gözleme yetkisi vermiştir. Mevzuatta, bununla birlikte, vatandaşların ya da uluslararası gözlem için yasal dayanak yaratılmadığı için, AKPM'nin daha önceki tavsiyeleri çerçevesinde 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Maddesine,

³¹ Bu durum; "Temel haklara saygı gösterilmesini temin etmek ve yasal bütünlük sağlamak için, isteyen herkes idari kararlara karşı etkin bir itiraz mekanizmasına başvurabilecektir." ifadesini içeren 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.10 maddesine aykırıdır.

³² Mart 2014'te Ankara Belediye Başkanı'nın seçilmesiyle ilgili seçim sonuçlarına itirazı akla getirmiştir. Mahkeme, seçimlerle ilgili bireysel başvuruları değerlendirmeyi öngören Anayasa'nın 79. Maddesinin uygulanması konusunda sessiz kalmıştır.

³³ Son üç örnekte seçim gününe kadar kararlar kamuoyuna açıklanmamıştır. Bu raporun hazırlandığı tarihte tüm altı kararla ilgili gerekçeler de yayınlanmamıştır.

Yasalar Aracılığıyla Demokrasi Avrupa Komisyonu tarafından Seçim Süreçlerinde İdari Kaynakların Kötüye Kullanılmasıyla ilgili Raporu'nun II. 3.2 Bölümü'ne (Venedik Komisyonu) ters düşülmüştür³⁴. Ülke içinde vatandaşlar gözlemci sıfatıyla görevlendirilmemiştir³⁵. Çok sayıda sivil toplum örgütü, seçim günü siyasi partilerle işbirliği halinde ya da Sandık Kurullarının iyiniyeti çerçevesinde gözlemciler tayin etmiştir.

Parti müşahitlerinin yetkilendirilmesi ile ilgili hükümler yetersiz olmasına rağmen gözlemci belirleme hakkı verilmiştir. Siyasi partilere seçmen listelerinin örneklerini alma hakkı verilmiştir.

Seçim Günü

Uluslararası gözlemciler tarafından seçim günü ziyaret edilen sınırlı sayıdaki seçim merkezinde, seçim sandığı komitelerinin iyi hazırlanmış ve seçim prosedürlerine uydukları görülmüş ayrıca seçimin genel olarak profesyonel ve etkin bir atmosferde geçtiğine tanık olunmuştur. Bununla birlikte birçok seçim merkezinde SSK üye sayısının yediden az olduğuna şahit olunmuş bu da tüm partilerin üye olarak hazır bulunmadığı anlamına gelmiştir³⁶. Parti müşahitleri ile sandık gözlemcisi vatandaş sayısının yarıdan daha az olduğu tespit edilmiştir. Birkaç örnekte, uluslararası gözlemcilerle sandık başında durmak isteyen vatandaşlara izin verilmediği kayıt altına alınmıştır. Gün boyunca münferit birkaç şiddet olayına rastlanmıştır.

Uluslararası gözlemcilerin bulunduğu sınırlı sayıda birkaç seçim merkezinde, sayım ve listeleme sürecinin şeffaf ve planlı yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Bundan başka, sayım süreciyle ilgili olarak birkaç aksaklığın yaşandığı ve ön imzaların seçmenlerden alınmadığı birkaç örnek meydana gelmiştir. Listeleme süreci ise düzgün bir şekilde işlemiştir.

YSK, kendi sitesinde ilk bulguları açıklamamış olsa da seçim merkezlerinde siyasi partilere sonuç tutanaklarına erişim hakkı verilmiştir. 26 partinin seçim sonuçlarına ulaşma imkanı olmasına rağmen yalnızca altı partinin seçim gününden önce YSK'ya başvurduğu görülmüştür.

*Bu raporun İngilizce nüshası resmi belge niteliğindedir.
Türkçe çevirisi gayri resmidir.*

GÖREV BİLGİSİ & TEŞEKKÜR

Ankara, 11 Ağustos 2014- AGİT/DKİHB SSGH çalışmalarına 9 Temmuz'da başlamıştır. Heyet, başkentte 13 uzman ve Türkiye genelinde 16 uzun süreli gözlemciden oluşmaktadır.

Sınırlı Seçim Gözlem Heyetleriyle (SSGH) ilgili AGİT/DKİHB'nun standart yöntemiyle uyumlu olarak, SSGH yalnızca seçim günüyle ilgili niceliksel analiz yapacak ilave kısa süreli gözlemciler atamaksızın seçim sürecine daha uzun süreli olarak odaklanmıştır.

Her ne kadar gözlemler kapsamlı bir şekilde planlanmamış olsa da gözlemciler seçim günü, ülke genelinde sınırlı sayıda seçim merkezini ziyaret etmiştir. Seçim günü AGİT PM'den 29 sayıda, AKPM'den 30 sayıda ve 37 sayıda uzun süreli gözlemci ve uzmanlar olmak üzere toplam 96 gözlemci görevlendirilmiştir. AGİT'e üye ülkelerden toplam 32 gözlemci bulunmuştur.

³⁴ 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. maddesinde "Katılımcı ülkeler, yerli ve yabancı gözlemcilerin seçimlerle ilgili gözlemlerde bulunmasının seçim sürecini zenginleştireceğini düşüncesindedir. Bu yüzden de yasaların izin verdiği ölçüde, diğer üye ülkelerden ve özel kurumlardan uygun olan gözlemcileri kendi ülkesine davet etmektedir." hükmü yer almaktadır

³⁵ YSK, iki STK'nın seçim günü gelişmeleri takip etme yönündeki resmi başvurusunu reddetmiştir.

³⁶ Temel Hükümlerle ilgili yasanın Sandık Kurullarının yedi üyeden oluşması gerektiği hükmü yer almaktadır.

Gözlemciler seçimi gözlemlenmeleri için davette bulunan yetkililere ve YSK ile Dışişleri Bakanlığı'na yardımları için teşekkür etmektedir. Aynı zamanda diğer devlet kurumlarına, siyasi partilere ve sivil toplum kuruluşlarına ve uluslararası toplum temsilcilerine göstermiş oldukları işbirliği için minnettarlıklarını ifade etmektedir.

Daha fazla bilgi için irtibat adresleri aşağıda sunulmaktadır:

- AGİT/DKİHB SSGH'nin Başkanı, Büyükelçi Sn Geert-Hinrich Ahrens (+90 530 390 30 10)
- AGİT/DKİHB Sözcüsü Thomas Rymer (+48 609 522 266) ya da Varşova'dan katılan AGİT/DKİHB Baş Seçim Danışmanı Steven Martin (+48 665 100 663)
- AGİT PM İletişim Müdürü Richard Solash (+45 601 08 126)
- AKPM Sekreteryası, Chemavon Chahbazian (+381 621 480 574).

AGİT/ DKİHB SSGH'nin Adresi:

Dünya Ticaret Merkezi, 11. Kat Tahran Cad. No: 30
06700 Çankaya, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti

Tel: +90 312 428 7050, Faks: +90 312 420 7051, mail: office@odihr-turkey.org

İnternet sitesi: <http://www.osce.org/odihr/elections/turkey>